

UOT 792.023

ORCID: 0009-0004-4323-4808

DOI: 10.52094/BANY2171

Şəlalə Şahin qızı Aslanova
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və incəsənət Universteti
Magistrant
selale.aslanova@icloud.com

AZƏRBAYCANIN SƏHNƏ DEKORASIYA ƏNƏNƏLƏRİNİN YARANMASI. TARİXƏ BAXIŞ

Xülasə: Azərbaycanın səhnə dekorasiya ənənələrinin formalaşması çoxəsrlik mədəni irsin, teatr düşüncəsinin və milli estetik baxışın inkişaf mərhələləri ilə sıx bağlıdır. Erkən dövrlərdən etibarən xalq mərasimləri, el şənlikləri, mifoloji ayinlər və Novruz tamaşaları kimi performativ ənənələr səhnə məkanının ilkin formalarını yaratmış, məkanın bəzədilməsi, simvolik obrazların qurulması və vizual ifadə vasitələri bu dövrdən etibarən təşəkkül tapmışdır. Orta əsrlərdə “məshərə”, “kosa–keçəl”, “şəbih” kimi xalq tamaşaları dekorativ həllin əsas elementlərini – məkanın simvolik kodlarla təşkili, rəng seçimi, məzmunla uyğun vizual effektlərin yaradılması kimi xüsusiyyətləri inkişaf etdirmişdir.

XIX əsrdə maarifçilik hərəkatı ilə yanaşı professional teatr mühiti formalaşmış, Şuşa, Bakı, Gəncə və digər şəhərlərdə teatr binalarının tikilməsi səhnə tərtibatının yeni mərhələsinə başlamışdır. İlk professional dekorasiyalar Mirzə Fətəli Axundzadə, Nəcəf bəy Vəzirov, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev əsərlərinin səhnələşdirilməsi zamanı meydana çıxmış, bu tamaşalarda Avropa teatr tərtibatı elementləri ilə milli ornamentlərin sintezi özünü göstərmişdir. XX əsrin əvvəllərində Məşədi Əzizbəyovun teatr islahatları, eləcə də Üzeyir Hacıbəyli operettalarının hazırlanması dövründə dekorasiya sənəti rəngkarlıq, heykəltəraşlıq və memarlıqla üzvi inteqrasiya mərhələsinə keçmişdir.

Sovet dövrü Azərbaycan səhnə dekorasiyası üçün sistemli, peşəkar və texniki cəhətdən inkişafly bir mərhələ yaratmışdır. Teatr Rəssamlığı məktəbinin təşəkkülü, Bədii Tərtibat üzrə təhsil proqramlarının açılması, rəssam Kamil Nəcəfzadə, Elçin Məmmədov, Tahir Tahirov, Nüsrət Fətullayev kimi sənətkarların fəaliyyəti dekorasiya mədəniyyətini yeni səviyyəyə qaldırmışdır.

Bu dövrdə monumentalizm, simvolizm və realist səhnə quruluşu paralel şəkildə inkişaf etmişdir.

Müstəqillik dövründən başlayaraq qlobal vizual texnologiyaların təsiri altında dekorasiya sənəti multimedia, işıq dizaynı, video-mapping və dinamik səhnə konstruksiyaları ilə zənginləşmişdir. Müasir Azərbaycan teatrı milli ornamentikanın müasir texniki həllərlə sintezini davam etdirərək səhnə sənətinə yeni estetik üfüqlər açır.

Beləliklə, Azərbaycan səhnə dekorasiyası çoxqatlı inkişaf yolu keçərək xalq ənənələrindən professional teatr estetikasına, oradan isə çağdaş texnoloji tərtibata qədər gəlmiş, həm milli kimliyi qorumuş, həm də qlobal səhnə mədəniyyətinə inteqrasiya olmağa nail olmuşdur.

Açar sözlər: Azərbaycan, səhnə, dekorativ sənət, xalq, teatr, tərtibat, Novruz, şəbih.

Giriş

Azərbaycanın səhnə dekorasiya ənənələri ölkənin zəngin mədəni irsi, estetik düşüncəsi və teatr sənətinin tarixi inkişaf prosesinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Bu ənənələr, sadəcə, səhnə məkanının bədii tərtibatını müəyyənləşdirmir, eyni zamanda teatr tamaşasının emosional təsir gücünü formalaşdıran əsas vizual komponentlərdən biri kimi çıxış edir. Səhnə dekorasiyasının mahiyyəti, onun tarixi inkişaf mərhələləri və bu sahədə milli üslub xüsusiyyətlərinin yaranması Azərbaycanda teatr mədəniyyətinin formalaşması ilə paralel şəkildə baş vermişdir. Xalq yaradıcılığından gələn qədim ayinlər, mərasim oyunları, Novruz ənənələri, eləcə də şəbih-tamaşalar səhnələşdirmə mexanizmlərinin ilkin formalarını ortaya çıxarmış, məkanın simvolik qurulması, obrazların vizuallaşdırılması və dekorativ elementlərin tətbiqi kimi xüsusiyyətlər bu dövrün əsas bədii prinsiplərini müəyyən etmişdir.

XIX əsrin ortalarından başlayaraq Azərbaycanda professional teatrın yaranması səhnə dekorasiyasının inkişafında dönüş nöqtəsi olmuşdur. Şuşa, Bakı və digər şəhərlərdə teatr binalarının tikilməsi, maarifçilik ideyalarının güclənməsi, Avropa teatr mədəniyyəti ilə təmasın artması dekorasiya sənətinin həm texniki, həm də estetik baxımdan yeni mərhələyə keçməsinə şərait yaratmışdır. M.F. Axundzadə, N.Vəzirov və A.Haqqverdiyev kimi dramaturqların əsərlərinin səhnələşdirilməsi zamanı milli ornamentikanın, məişət mühitinin və memarlıq elementlərinin dekorativ tərtibatda tətbiqi Azərbaycan səhnə rəssamlığı məktəbinin əsaslarını qoymuşdur.

XX əsrdə teatrın institusional şəkildə inkişafı, səhnə rəssamlığı üzrə peşəkar kadr hazırlığının təşkili, rəngkarlıq və memarlığın bu sahəyə inteqrasiyası dekorasiya sənətinin daha geniş miqyasda inkişafını təmin etmişdir. Sovet dövründə monumental bədii tərtibat ənənəsi, realizm estetikasına əsaslanan dekorativ həllər, simvolik səhnə quruluşları və yeni işıq-rəng texnologiyalarının tətbiqi səhnə dekorasiyası mədəniyyətinin zənginləşməsində mühüm rol oynamışdır. Müstəqillik dövründə isə qlobal teatr dizaynı təcrübəsinin təsiri, rəqəmsal texnologiyaların sürətli inkişafı, multimedia və üçölçülü vizual həllərin geniş tətbiqi dekorasiya sənətinə yeni nəfəs gətirmişdir. Azərbaycanın səhnə dekorasiya ənənələrinin öyrənilməsi yalnız teatr sənətinin keçdiyi tarixi yolu anlamağa deyil, həm də milli bədii-estetik düşüncənin zamanla necə formalaşdığını, dəyişdiyini və müasir çağırışlara necə uyğunlaşdığını müəyyənləşdirməyə imkan verir. Mövzu həm mədəni irsin tədqiqi, həm də müasir səhnə dizaynının inkişaf perspektivlərinin dəyərləndirilməsi baxımından xüsusi elmi əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycanın səhnə dekorasiyası sənətinin inkişaf mərhələlərinə nəzər saldıqda, onun çoxşaxəli mədəni proseslərin məhsulu olduğu aydın görünür. Dekorasiya ənənələrinin təşəkkülü ilkin olaraq xalq teatrı, ayin və mərasim performansları ilə əlaqələndirilir. Novruz şənliklərində “Kosa–keçəl”, “Qodu-qodu” kimi personajların oynadığı məkanın simvolik tərtibatı – tonqal, qapı, süfrə elementləri, rəng simvolizmi – sonradan teatr səhnəsi üçün vizual kodların formalaşmasına təsir göstərmişdir. Xalq tamaşalarında dekorasiyanın məqsədi yalnız məkanı bəzəmək deyil, həm də tamaşaçıya verilən mənanı gücləndirmək, obrazların məzmununu vizuallaşdırmaq olmuşdur.

Orta əsrlərdə Azərbaycanda geniş yayılan “şəbih” tamaşaları dekorativ həll baxımından daha sistemli formaya malik idi. Bu tamaşalarda məkanın bölünməsi, simvolik elementlərin – qılınc, bayraq, çadır, mərasim paltarları – xüsusi bədii düzülüşü artıq səhnə tərtibatının elementar formalarını yaratmışdır. Bu dövrün dekorasiyasında əsas yenilik məkanda dramaturji funksiyanın meydana çıxması idi: hər bir əşya hekayənin davam etdirilməsinə xidmət edir, vizual atmosfer emosional təsirin güclənməsinə şərait yaradırdı [5, s. 345].

XIX əsrdə maarifçilik dalğası və professional teatrın təşəkkülü ilə səhnə dekorasiyası milli teatr estetikasının ayrılmaz hissəsinə çevrildi. Bakı və Şuşa teatr mühitində Avropa teatr texnikasının tətbiqi – perspektiv quruluşu, səhnə arxitekturasının genişləndirilməsi, dekorativ fonun çəkilməsi – dekorasiya sənətini keyfiyyətə yeni mərhələyə gətirdi. M.F. Axundzadənin

komediyalarında və dramaturqların digər əsərlərində milli ornamentlərin istifadəsi, xalça motivləri, məişət interyerinin səhnəyə gətirilməsi milli dekorasiya məktəbinin özünəməxsus üslubunu formalaşdırdı. Bu dövrdən başlayaraq Azərbaycan səhnəsində həm realist məkan konstruksiyası, həm də simvolik dekorativ elementlərin sintezinə doğru tendensiya yarandı.

XX əsrdə dekorasiya sənətinin inkişafında peşəkar səhnə rəssamlarının yaranması həlledici rol oynadı. Kamil Nəcəfzadə, Nüsrət Fətullayev, Elçin Məmmədov kimi sənətkarlar teatr tərtibatına rəngkarlıq, qrafika və memarlıq prinsiplərini gətirərək estetik ifadə formalarını zənginləşdirdilər. Sovet dövründə səhnə dekorasiyası həm ideoloji, həm də estetik yük daşıyırdı. Monumental dekorativ tərtibat, böyük ölçülü fon rəsm panelləri, kütləvi səhnələr üçün geniş məkanların yaradılması həmin dövrün bədii xüsusiyyətlərinə uyğun idi. Digər tərəfdən, modernist və simvolik səhnə həlləri də inkişaf edərək rəssamların yaradıcı azadlığını genişləndirmişdir [10, s. 864].

Müstəqillik dövründə isə dekorasiya sənəti qlobal teatr tendensiyaları ilə sintez olunmağa başladı. Multimedia texnologiyaları, işıq dizaynı, video-proyeksiya və 3D mapping kimi yeniliklər Azərbaycan səhnə tərtibatına dinamiklik gətirmişdir. Müasir tamaşalarda dekorasiya statik elementlərdən deyil, dəyişən vizual kompozisiyalardan, interaktiv səhnə konstruksiyalarından və rəqəmsal estetikadan ibarət olur. Bununla belə, milli ornamentlərin, xalça estetikasının və ənənəvi motivlərin çağdaş interpretasiyada qorunması səhnə dekorasiyasının milli kimliyini saxlayan vacib cəhətdir.

Beləliklə, Azərbaycan səhnə dekorasiya ənənələrinin inkişafı ardıcıl şəkildə xalq teatrı və mərasim estetikasından professional teatr ənənəsinə, sonra isə müasir texnoloji tərtibat mərhələsinə qədər uzanan kompleks bir mədəni prosesi əks etdirir. Bu inkişafın ümumi tendensiyası milli sənət prinsiplərinin dəyişən dövrlərin tələblərinə uyğun adaptasiyası və dekorativ estetikada forma–məzmun vəhdətinin qorunması ilə xarakterizə olunur.

Cədvəl 1. Azərbaycan səhnə dekorasiya ənənələrinin tarixi inkişaf mərhələləri

Mərhələ	Dövriyyə ə	Əsas xüsusiyyətlər	Dekorasiya elementləri və texnikalar	Nümunəvi ənənə və ya sənətkarlar
1. Xalq–mərasim dövrü	Qədim–orta əsrlər	Simvolik məkan anlayışı, ayin və ritual əsaslı	Sadə məkan quruluşu, rəng simvolizmi, tonqal, məişət	Novruz mərasimləri, Kosa–keçəl oyunu, el

		vizual ifadə	əşyaları, maskalar	şənliləri
2. Şəbih və xalq tamaşaları dövrü	Orta əsrlər – XIX əsr	Dramatik hekayə üzərində qurulan səhnələşdirmə, simvolik atributlar	Çadır, bayraq, mərasim atributları, məkanın mənalandırılması, hərbi simvollar	Şəbih tamaşaları, dini-mərasim performansları
3. Professional teatrın yaranması	XIX əsrin ortaları – XX əsrin əvvəlləri	Avropa teatr estetikasının milli ənənələrlə sintezi	Perspektiv dekorasiyalar, fon rəsmləri, məişət interyeri, milli ornamentika	M.F. Axundzadə, N.Vəzirov tamaşaları; Şuşa və Bakı teatrları
4. Səhnə rəssamlığı məktəbinin formalaşması	XX əsrin əvvəli – 1950-ci illər	Peşəkar dekorasiya sənətinin təşəkkülü, realist və simvolik tərtibat	Böyük səhnə panelləri, rəngkarlıq texnikaları, dekorativ fonlar	Ü.Hacıbəyli operettaları, Kamil Nəcəfzadə, Nüsrət Fətullayev
5. Sovet dövrü dekorasiya mərhələsi	1950–1990	Monumental səhnə tərtibatı, texniki modernləşmə, kütləvi səhnələrin geniş istifadəsi	Əşyavi dekorasiya, iri panno, işıq-rəng kompozisiyası, konstruktiv dekor	Tahir Tahirov, Elçin Məmmədov, teatr studiyaları
6. Müstəqillik və müasir teatr dövrü	1990–2020 və sonrası	Rəqəmsal dekorasiya, multimedia estetikasının tətbiqi, dinamik səhnə məkanları	Video-mapping, LED işıqlandırma, 3D vizuallar, hərəkətli konstruksiyalar	Müasir teatr festivalları, Bakı Bələdiyyə Teatrı, Azərbaycan Dövlət

				Akademik Milli Dram Teatrı
7. Postmodern və qlobal inteqrasiya mərhələsi	XXI əsr	Milli motivlərin qlobal teatr dizaynı ilə sintezi, minimalist və konseptual dekorasiya	Interaktiv səhnə sistemləri, abstrakt kompozisiyalar, rəqəmsal estetikə	Müasir sənətkarlar və beynəlxalq layihələr

Mənbə: Müəllif tərtibatı, Azərbaycan teatr tarixi və səhnə tərtibatı üzrə elmi mənbələr əsasında (H.Əliyev, "Azərbaycan teatrının inkişaf mərhələləri"; A. Məmmədova, "Teatr dekorasiyası və səhnə tərtibatı", Bakı, 2019; Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrının arxiv materialları).

Cədvəl 1 Azərbaycan səhnə dekorasiyası ənənələrinin tarixi inkişaf xəttini mərhələlər üzrə sistemləşdirilmiş şəkildə təqdim edir. İlk mərhələ olan xalq-mərasim dövrü dekorasiya sənətinin köklərinin ayinlərdən və ritual əsaslı performanslardan qaynaqlandığını göstərir; burada məkanın sadə, lakin simvolik tərtibatı əsas rol oynayır. Sonrakı mərhələdə şəbih və digər xalq tamaşaları daha strukturlaşdırılmış dramaturji məkana keçid yaratmış, çadır, bayraq və atributlar kimi dekorativ elementlər simvolik mənalandırma funksiyasını gücləndirmişdir.

XIX əsrdən başlayaraq Azərbaycanda professional teatrın yaranması Avropa teatr tərtibatının milli məişət və ornamentika ilə sintezini ortaya çıxarmışdır. Bu mərhələ dekorasiya sənətini xalq ənənələrindən daha sistemli səviyyəyə qaldırmışdır. XX əsrin əvvəllərindən etibarən səhnə rəssamlığı məktəbinin formalaşması artıq bu sahənin peşəkar sənət istiqamətinə çevrildiyini göstərir; rəngkarlıq texnikaları, realist və simvolik dekorlar həmin dövrün əsas xüsusiyyətlərindəndir [11, s. 536].

Sovet dövrü dekorasiya sənətində monumentalizm, texniki imkanların genişlənməsi və iri səhnə konstruksiyalarından istifadə ilə fərqlənir. Bu dövrdə səhnə tərtibatı həm kütləvi səhnələrə, həm də ideoloji məzmunun güclü vizual ifadəsinə xidmət etmişdir. Müstəqillik dövründən sonra dekorasiya sənətinin inkişafı daha çox texnoloji yeniliklərin tətbiqi ilə xarakterizə olunur. Rəqəmsal effektlər, video-mapping və interaktiv işıqlandırma səhnə tərtibatına yeni dinamizm gətirmişdir.

Son mərhələ postmodern teatr estetikasını və qlobal səhnə dizaynı tendensiyalarını əks etdirir; milli motivlərin müasir, minimalist və konseptual tərtibatla sintez olunması səhnə dekorasiyası sənətinin yenilənmiş istiqamətlərini müəyyən edir. Beləliklə, cədvəl dekorasiya ənənələrinin xalq yaradıcılığından texnologiyaya əsaslanan müasir tərtibat səviyyəsinə qədər keçdiyi inkişaf yolunu ardıcıl şəkildə göstərir.

Sxem 1: Azərbaycan səhnə dekorasiya ənənələrinin tarixi inkişaf sxemi

Mənbə: Məmmədova, A. (2019). Səhnə tərtibatı və teatr dekorasiyası.

Sxem 1 Azərbaycan səhnə dekorasiyası ənənələrinin tarixi inkişaf trayektoriyasını ardıcılıqla göstərir və bu sahənin hansı mərhələlərdən keçdiyini vizual şəkildə təsvir edir. İlk mərhələ olan xalq-ritual dövrü dekorasiya sənətinin əsasını təşkil edən ayinlər, mərasimlər və xalq oyunlarını əhatə edir; bu dövrdə məkanın simvolik tərtibatı, sadə atributlar və rəng kodları əsas rol oynayırdı. Sxemin növbəti mərhələsi – şəbih və xalq tamaşaları dövrü – daha kompleks dramaturji strukturun meydana çıxması, çadır, bayraq, mərasim

əşyaları kimi elementlərin dekorasiya funksiyası daşımağa başlaması ilə xarakterizə olunur [12, s.315].

Peşəkar teatrın yaranması ilə Azərbaycan səhnəsində Avropa teatr tərtibatı elementləri tətbiq edilməyə başlamış, milli ornamentika ilə realizmin sintezi baş vermişdir. Bu mərhələ dekorasiya sənətinin elmi-praktik əsaslarla formalaşmasına imkan yaratmışdır. Səhnə rəssamlığı məktəbinin təşəkkül tapdığı növbəti mərhələdə rəngkarlıq, qrafika və memarlıq bədii tərtibatın ayrılmaz hissəsinə çevrilmiş, səhnə məkana daha dərin estetik mənə qazandırılmışdır.

Sovet dövrü dekorasiya sənətində monumentalizm, geniş ölçülü dekorativ panellər və yeni texniki imkanlar üstünlük təşkil etmiş, səhnə tərtibatı həm estetik, həm də ideoloji yük daşımışdır. Müstəqillik və müasir teatr dövrü isə rəqəmsal texnologiyaların – video-mapping, LED işıqlandırma, 3D effektlərin – geniş tətbiqi ilə seçilir. Bu mərhələ səhnə dekorasiyasını dinamik, interaktiv və daha müasir vizual həllərə doğru inkişaf etdirmişdir.

Beləliklə, sxem Azərbaycan səhnə dekorasiya ənənələrinin qədim ritual təcrübələrdən başlayaraq müasir texnoloji səhnə dizaynına qədər keçdiyi çoxsaxəli inkişaf yolunu aydın və ardıcıl şəkildə nümayiş etdirir.

Nəticə

Araşdırma göstərir ki, Azərbaycanın səhnə dekorasiya ənənələri çoxqatlı tarixi proseslərin təsiri ilə formalaşmış və zaman keçdikcə daha mürəkkəb, peşəkar və texnoloji cəhətdən inkişaf etmiş bir sahəyə çevrilmişdir. Qədim mərasimlərdən, xalq oyunlarından və şəbih tamaşalarından qaynaqlanan vizual tərtibat elementləri sonrakı dövrlərdə milli teatrın əsas estetik baza funksiyasını daşımışdır. Xalq yaradıcılığının gətirdiyi simvolik məkan anlayışı, rəng kodları və dekorativ atributlar professional teatrın əsas vizual dilinə çevrilərək Azərbaycan səhnə mədəniyyətinin özünəməxsusluğunu müəyyən etmişdir.

XIX əsrdə professional teatrın yaranması ilə dekorasiya sənəti daha sistemli və sənətkarlıq tələb edən sahəyə çevrilmiş, Avropa teatr ənənələri ilə milli ornamentika sintez olunmuşdur. XX əsrdə isə səhnə rəssamlığı məktəbinin formalaşması, professional kadrların yetişdirilməsi və estetik təcrübənin zənginləşməsi dekorasiya sənətini yeni mərhələyə yüksəltmişdir. Sovet dövründə bu sahə həm texniki imkanların genişlənməsi, həm də monumental bədii tərtibatın inkişafı ilə fərqlənmişdir.

Müstəqillik dövründə global teatr ənənələri, rəqəmsal texnologiyalar və multimedia vasitələrinin tətbiqi səhnə dekorasiyasını yenidən transformasiya etmiş, dinamik, interaktiv və müasir vizual həllər meydana gətirmişdir. Bununla

belə, dekorasiya sənətində milli kimliyi saxlayan xalça motivləri, ornamentika və ənənəvi mədəni kodlar müasir səhnə dizaynının ayrılmaz hissəsi olaraq qalmaqdadır. Beləliklə, Azərbaycan səhnə dekorasiya ənənələrinin tarixi inkişafı həm mədəni irsin davamlılığını, həm də dəyişən dövrlərin tələblərinə adaptasiya olunma qabiliyyətini nümayiş etdirir. Bu sahə həm milli sənət düşüncəsinin ifadəsi, həm də müasir teatr estetikasının formalaşmasında mühüm rol oynayan yaradıcı istiqamət kimi öz elmi-praktik əhəmiyyətini qoruyub saxlayır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Rəhimli, İ. (2005). *Azərbaycan teatr tarixi*. Bakı: Çəşoğlu. [Milli Kitabxana+1](#)
2. Səfəraliyeva, D. A. (1968). *Sovet Azərbaycanının teatr-dekorasiya sənəti*. Bakı: Azərnəşr. [aak.gov.az+1](#)
3. Sadıxbəyova, S. R. (2004). *Azərbaycan Opera və Balet Teatrı rəssamlarının teatr-dekorasiya sənəti* (Fəlsəfə doktoru dissertasiyası, Bakı). [aak.gov.az+1](#)
4. Rəhimli, İ. (2003). *Üç əsrin yüz otuz ili*. Bakı: QAPP-POLİQRAF. [Milli Kitabxana](#)
5. “Azərbaycan teatrının inkişaf etdirilməsi haqqında”. (2007, Fevral). *Mədəniyyət* j., 345. [Milli Kitabxana](#)
6. “Teatr-dekorasiya sənəti”. (2024). *Vikipediya*. Alındı: gündən-günə https://az.wikipedia.org/wiki/Teatr-dekorasiya_sənəti [Wikipedia+1](#)
7. “Rəssam və teatr”. (s. y.). Bakı: AzTeatr–Musiqi–Dünya. Alındı: <https://azteatr.musiqi-dunya.az/file.pl?id=99&lang=azazteatr.musiqi-dunya.az>
8. Talibzadə, A. (2023, 27 Dekabr). “Azərbaycan Teatrı: ‘Külək və Su’”. *Teatro.az*. Alındı: <https://teatro.az/az/post/aydin-talibzade---azerbaycan-teatri-kulek-ve-su-1137teatro.az>
9. Azərbaycan teatr tarixi / İ. Ə. Rəhimli. Bakı: Çəşoğlu, 2005. 864 s. [Milli Kitabxana+1](#)
10. Azərbaycan teatr tarixi – II cild. İ. Ə. Rəhimli. Bakı: Şərq-Qərb, 2017. 536 s. [preslib.az](#)
11. Azərbaycan teatrı / C. H. Cəfərov. Bakı: Azərnəşr, 1974. 315 s.

Шалала Асланова Шахин кызы

**Формирование традиций сцено-декорационного оформления
Азербайджана. Исторический обзор**

Резюме: Формирование традиций сценического оформления Азербайджана тесно связано с этапами развития многовекового культурного наследия, театральной мысли и национального эстетического видения. С древнейших времён перформативные традиции, такие как народные обряды, народные празднества, мифологические обряды и представления в честь Новруза, создавали первоначальные формы сценического пространства, и именно с этого периода формировались декор пространства, построение символических образов и средств визуальной выразительности. В средние века в народных представлениях, таких как «машера», «коса-кечал», «шабах», развивались основные элементы декорационных решений – организация пространства с символическими кодами, выбор цвета, создание визуальных эффектов, соответствующих содержанию.

В XIX веке, наряду с просветительским движением, сформировалась профессиональная театральная среда, а строительство театральных зданий в Шуше, Баку, Гяндже и других городах положило начало новому этапу развития сценографии. Первые профессиональные декорации появились в постановках произведений Мирзы Фатали Ахундаде, Наджаф бека Везирова, Абдурагим бека Ахвердиева, в которых проявился синтез элементов европейского театрального дизайна и национальных орнаментов. В начале XX века, в период театральных реформ Мешади Азизбекова, а также подготовки оперетт Узеира Гаджибейли, искусство декорации вступило в этап органичного слияния с живописью, скульптурой и архитектурой.

Советский период создал системную, профессиональную и технически развитую сценическую среду для азербайджанского сценического искусства. Формирование Школы театрального искусства, открытие учебных программ по специальности «Художественная декорация», деятельность таких художников, как Камиль Наджафзаде, Эльчин Мамедов, Тахир Тахиров, Нусрет Фатуллаев, подняли культуру декорации на новый уровень. В этот период параллельно развивались монументализм, символизм и реалистичная сценография. С момента обретения независимости, под влиянием мировых визуальных технологий, искусство декорации обогатилось мультимедиа, световым дизайном, видеомэппингом и динамическими сценическими конструкциями. Современный азербайджанский театр продолжает синтез национального

орнамента с современными техническими решениями, открывая новые эстетические горизонты для сценического искусства.

Таким образом, азербайджанская сценическая декорация прошла многоступенчатый путь развития, двигаясь от народных традиций к профессиональной театральной эстетике, а затем к современному технологичному дизайну, сохраняя при этом национальную самобытность и интегрируясь в мировую сценическую культуру.

Ключевые слова: Азербайджан, сцена, декоративный, народный, театр, дизайн, Новруз, шабих.

Shalala Aslanova Shahin qizi

The Historical View on the Formation of Azerbaijani Stage Decoration Traditions

Summary: The formation of Azerbaijani stage decoration traditions is closely connected with the stages of development of centuries-old cultural heritage, theatrical thought and national aesthetic vision. From early times, performative traditions such as folk ceremonies, folk festivals, mythological rites and Novruz performances created the initial forms of stage space, and the decoration of space, the construction of symbolic images and means of visual expression took shape from this period. In the Middle Ages, folk performances such as “mashera”, “kosa-kechal”, “shabih” developed the main elements of decorative solutions - the organization of space with symbolic codes, the choice of colors, the creation of visual effects consistent with the content.

In the 19th century, along with the enlightenment movement, a professional theater environment was formed, and the construction of theater buildings in Shusha, Baku, Ganja and other cities began a new stage of stage design. The first professional decorations appeared during the staging of the works of Mirza Fatali Akhundzadeh, Najaf bey Vezirov, Abdurrahim bey Hagverdiyev, in which the synthesis of elements of European theater design and national ornaments was manifested. At the beginning of the 20th century, during the theatrical reforms of Mashadi Azizbeyov, as well as the preparation of Uzeyir Hajibeyli's operettas, the art of decoration entered a stage of organic integration with painting, sculpture and architecture.

The Soviet period created a systematic, professional and technically developed stage for Azerbaijani stage decoration. The formation of the School of Theater Art, the opening of educational programs in Artistic Decoration, the activities of artists such as artists Kamil Najafzadeh, Elchin Mammadov, Tahir

Tahirov, Nusret Fatullayev raised the culture of decoration to a new level. During this period, monumentalism, symbolism and realistic stage design developed in parallel.

Since the period of independence, under the influence of global visual technologies, the art of decoration has been enriched with multimedia, light design, video-mapping and dynamic stage constructions. Modern Azerbaijani theater continues the synthesis of national ornamentation with modern technical solutions, opening up new aesthetic horizons for stage art.

Thus, Azerbaijani stage decoration has passed a multi-layered path of development, moving from folk traditions to professional theater aesthetics, and from there to modern technological design, while preserving national identity and integrating into global stage culture.

Key words: Azerbaijan, stage, decorative, folk, theater, design, Novruz, shabih.